

Barok

1650 – 1780

- HISTORICKÁ A SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA:
 - súperenie panovníckych rodov (vraždy, intrigy)
 - vojny (30-ročná vojna)
 - turecké nájazdy
 - náboženské boje (katolíci – protestanti)
 - živelné pohromy, epidémie, hladomor
 - pesimizmus, beznádej, zúfalstvo, nedôvera, istota v Bohu, v posmrtnom živote
 - vzdelanie v rukách duchovenstva
 - rehole (františkáni, piaristi, jezuiti) – rozvoj školstva a osvety
 - Trnava – univerzita + tlačiareň (katolíci)
 - Bratislava, Prešov – lýceum (evanjelici) + Levoča – tlačiareň
 - protestanti a katolíci sa na jednej strane navzájom prenasledovali, ale na druhej strane sa usilovali o to, aby pre svoje vierovyznanie získali ľud kultúrnou osvetou, literatúrou a dobrými školami

ZNaky BAROKOVEJ LITERATÚRY:

- príklon k náboženstvu, duchovnu
- rozpoltenosť barokového človeka
- protiklady
- snaha zapôsobiť na city a zmysly
 - *dekoratívnosť* – *prezdobenosť*
 - *pompéznosť* – *veľkoleposť*
 - *patetickosť* – *nadnesenosť štýlu*
- barok – historické obdobie + umelecký štýl v európskom umení
 - architektúra, maliarstvo, sochárstvo, hudba, divadlo, móda, literatúra
- literatúra je dostupná pre všetky spoločenské vrstvy
- delenie na tri štýly sa vytráca
- prvenstvo má náboženská baroková literatúra, od 17. storočia i svetská
- slovenskú barokovú literatúru charakterizoval záujem o slovenské dejiny, úcta k slovenskému jazyku
- slovenský jazyk sa používa ako literárny jazyk
- viaceré žánre: duchovná poézia, modlitby, kázne, školské hry
- najpoužívanejšie umelecké prostriedky:
 - SYMBOL
 - ustálený znak
 - prenesenie významu na základe vnútorných súvislostí

- ALEGÓRIA
 - utajený zmysel
 - autor sa nevyjadruje priamo
- KONTRAST
 - protiklad
 - básnický zvrät založený na odlišnosti dvoch realít, slov, vlastností, ...

BAROKOVÁ EPIKA

- píšú sa nové žánre:
 - filozofické spisy
 - cestopisy
 - memoáre
 - denníky
- opisovali zážitky z vojny, z tureckého zajatia, z prenasledovania evanjelikov, skúsenosti z ciest
- nadnesený – patetický štýl s mnohými zložitými básnickými prostriedkami
- rozvíja sa vedecká a popularizačná literatúra
- prejavý národného uvedomovania
- odborná próza šíri poznatky zo zemepisu, dejepisu, gramatiky

ENCYKLOPEDICKÉ DIELO

- ENCYKLOPÉDIA = dielo náučnej literatúry, ktoré mapuje stav a úroveň poznatkov spoločnosti
- Matej Bel
 - rodák z Očovej
 - polyhistor
 - Veľká ozdobou Uhorska
 - zaoberal sa uhorskou kultúrou, históriou, jazykovedou, zemepisom, hospodárstvom, prírodnými vedami

Historicko – zemepisná vedomosť o súvekom Uhorsku

- dielo vyšlo v latinčine v rokoch 1735 – 1742
- opisovalo geografiu, zvyky, jazyk jednotlivých uhorských stolíc

- odvolával sa na slávnu minulosť Slovákov (Pribina, Svätopluk, Veľká Morava)
 - pomáhalo to v budovaní slovenského národného povedomia

OBRANA A CHVÁLA

- patrí do odbornej prózy
- reakcia na protikladný názor
- autor obraňuje a chváli svoj národ, reč, ...

Ján Baltazár Magin

Ostne ... alebo Obrana

- ❖ reagoval na maďarského profesora, ktorý znevažoval Slovákov v Uhorsku

PIKARESKNÝ ROMÁN

- nazvaný podľa PIKARA – ľudový šibal, dobrodruh
- román obsahuje bohatý dej
- ide o putovanie hrdinu, prežíva rôzne príhody, udalosti, dobrodružstvá

Hans Jacob Christoffel von Grimmelshausen

Dobrodružný Simplicius Simplisissimus

- Grimmelshausenovi išlo v románe o výchovný efekt
- chcel zapôsobiť na široký okruh čitateľov
- používal veselé, vtipné epizódy, lebo ľudia nechceli počúvať, vidieť krutú realitu
- **SIMPLICIUS SIMPLICISSIMUS** je naivný chlapec, ktorý s apočas 30-ročnej vojny dostane medzi vojakov, zažije rôzne dobrodružstvá
- po chorobe a nešťastí sa obráti k Bohu, stane sa pustovníkom
 - človek našiel útočisko z labyrintu sveta v samote

CESTOVNÝ DENNÍK

- cestopis písaný formou denníka
- úlohou bolo oboznámiť čitateľa s dobrodružnými zážitkami z ciest po cudzine, so zážitkami z väzenia, z prenasledovania, ...
- postrehy z danej krajiny (geografia, hospodárstvo, architektúra, zvyky, spôsob života)

JÁN SIMONIDES

- protestantský kňaz
- počas náboženského prenasledovania bol väznený, odsúdený na galeje do Neapola, ušiel, peši sa vrátil domov do Uhorska

Väznenie, vyslobodenie a putovanie ...

- prvú časť cesty prešiel ako väzeň, vykresľuje utrpenie odsúdených, hrubé zaobchádzanie s nimi
- cestu domov absolvuje už ako slobodný človek, vníma krásy krajiny, ktorou prechádza
- najbohatšie zápisky sú z Talianska – prírodné krásy, umelecké pamiatky, život v mestách
- esteticky hodnotil umelecké diela, kostoly

BAROKOVÁ LYRIKA

- **DIDAKTICKO – REFLEXÍVNA POÉZIA** ► mravoučné básne

Hugolín Gavlovič

- františkánsky mních
- choroba pľúc → liečil sa v prírode, v horách na salašoch → odpozoroval jednoduché ľudové myslenie (pastieri)

Valaská škola mravúv stodola

- cieľ: poučiť, zabaviť, zamyslieť sa
- skoro 1300 mravoučných básní
- básne sú mravnými ponaučeniami: v rôznych životných situáciách

- autor chce ukázať, že ak chce človek dôstojne žiť, musí dodržiavať mravné zásady a zákony v sfére medziľudských vzťahov
- v básňach zobrazuje negatívne javy v spoločnosti → chudoba, vojny, sociálne problémy, nespravodlivosť, zlé ľudské vlastnosti: lakomstvo, lenivosť, pýcha, alkoholizmus
- mravné ponaučenia a rady sa týkajú vzťahu človeka k Bohu, k blížnym, k spoločnosti
- v básňach si všímajú ľudské cnosti, povahové nedostatky, povery, vzdelanie, rodinu, spoločenské správanie, vzťah k vlasti, priateľstvo, bohatstvo, ...

KOMPOZÍCIA BÁSNE:

- 3-členná kompozícia:
 - **PROLÓG:** * názov básne
 - * kľúčová myšlienka básne
 - * názov básne má veľmi dôležitú úlohu, tvorí s básňou neoddeliteľný celok
 - * býva veršovaný a má reflexívny charakter
 - * príslovie, aforizmus, sentencia (stručný výrok)
 - **JADRO:** * prvých 10 veršov
 - **EPILÓG:** * záver = posledné dva verše
- básne s rovnakým počtom slabík + združený rým
- slovakizovaná čeština
- náboženská poézia ► **duchovná pieseň** (pramenila z biblického žalmu)
- nevyužívala sa len v chrámoch, ale slúžila aj laikom pri hľadaní útechy, pokoja
- témy:
 - blízkosť smrti
 - predstava posmrtného života
 - úvahy o nebi a pekle
 - žiaľ nad ťažkým životom, utrpením
- zachováli sa v spevníkoch (mnohé spievame dodnes pri sv. omšiach)

barokové spevníky:

Cithara sanctorum (Cithara svätých)

- najznámejší evanjelický spevník
- zostavil ho JURAJ TRANOVSKÝ

Cantus catholici (Katolícky spevník)

- najznámejší katolícky spevník
- vydal ho BENEDIKT SZÖLLÖSI
- obidva spevníky obsahovali slovenské, české aj latinské piesne

LÚBOSTNÁ BÁSEŇ

- autori: študenti, vzdelanci, kňazi, pisári
- baroková láska je nespravodlivá, falošná, zradená, často spojená s myšlienkami na smrť
- muž – milenec hyperbolizuje svoju vernosť
- napísané v slovakizovanej češtine, v slovenčine
- vydané v zborníkoch, spevníkoch